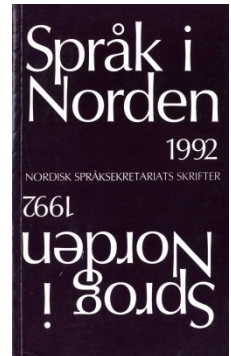

Sprog i Norden

Titel: Drop it!
Forfatter: Jørn Lund
Kilde: Sprog i Norden, 1992, s. 76-83
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>

© Nordisk språksekretariat

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Drop it!

Af Jørn Lund

Et sprog kan opløses indefra, hvis et andet sprog gradvis infiltrerer lydssystem, bøjningssystem, syntaks, semantik osv. Det kan ramme dialekter, og det kan ramme andre sprog i kontakt, specielt hvis de er nærtbeslægtede.

Den anden trussel mod sprogets eksistens er en begrænsning af dets kommunikative rækkevidde, et tab af domæne.

Det sidste er for nationalsprog som de nordiske det mest aktuelle.

I Danmark ligger argumentationsbyrden for tiden hos dem, der vil fastholde det danske sprog som det helt dominerende tale- og skriftsprog, ikke hos dem, der vil lade engelsk afløse dansk i nogle af nationalsprogets etablerede funktioner. Man peger på internationalisering, europæisering, på udviklingen, på trenden. Og mange vil gerne være 'trendsættere'.

Rent politisk er det interessant at se, at højrepartierne, som fx det danske Venstre, er de mest ivrige. De partier, som tidligere holdt fast i værdier knyttet til Gud, konge og fædreland, overgår nu hinanden i erklæringer om, at nationalstaten er død – mens de principielt internationalt tænkende venstrefløjsfolk skeptisk ser til og gør studier i dansk identitet. De konjunkturbevidste vejrhæner er dybest set ligeglade med det hele, men løber hen, hvor vinden blæser.

Journalister, politikere og uddannelsesfolk har ofte sprogspørgsmål til debat, fx i kronikspalterne. Dagbladet Politiken har bragt en kronik af journalist Oliver Clausen, der har forladt sit fædreland for good og slået sig ned i Canada. Emnet meldte sig hos ham, da han fra flyveren så ned på de grønne øer. Han fik ikke nogen klump i halsen, som man bør, når man nærmer sig sit fædreland efter nogen tids udlændighed. Som bekendt har ordet 'elendig' grundbetydningen 'som lever borte fra sit land'. Sådan kan ordenes historie undertiden belyse sammenhænge i følelseslivet.

Oliver Clausen vil afskaffe det danske sprog, og det kan

gøres uden omkostninger, siger han. «Der vil blive afsavn, om end ikke æstetiske, når dansk ikke bruges mere. Svenskerne vil have så meget mindre at more sig over. Andre udlændinge (–) vil ikke kunne henrykke danske sprogchauvinister med deres forsøg på 'rødgrød med fløde' (–) ø eksisterer ikke uden for Danmark og Norge (–).»

«Alvorligt talt vil dansk kun reelt blive savnet for sin værdi som camouflage. Det er et for verden uigennemtrængeligt slør, bag hvilket danskerne uantastet kan forsikre sig selv og andre om deres kulturelle fortræffelighed. Det afskærer begge parter fra at afprøve påstanden.» Det var nu et journalistisk opgør med dansk sprog. Overvejelser med samme konklusion kan man støde på også blandt sprogforskere, dog af en eller anden grund ikke så ofte hos sprogfolk med nordisk sprog som felt.

I en kronik nytårsdag 1989 i Politiken skriver Helle Lykke Nielsen fra Odense Universitet om det u hensigtsmæssige i at fastholde æ, ø å, og hun påpeger, at vi jo allerede er begyndt at betjene os af engelsk i mange faste udtryk. 'Shit, hej, how are you' osv. «I dag begrænser den engelske sprogbrug sig ikke til det tekniske» (–) «dansk forsvinder selvfølgelig ikke i morgen eller næste år, men mon ikke mange af os vil være bilingvale allerede ved årtusindskiftet?»

Helle Lykke Nielsen fortsætter: «Alting har sin pris – også bevarelsen af det danske sprog. Det er naivt at tro, at det danske sprog vil kunne eksistere i sin egen ret. Uden en bevidst kulturpolitik og en stor pose penge til dette ene formål vil dansk lige så langsomt blive til en dialekt på linie med sønderjysk eller bornholmsk folkemål – noget man betjener sig af, når man taler med sine børn eller sin ægtefælle, og helst, når ingen andre hører på.» Og så fremfører hun en række træk, der nødvendigvis gør denne udvikling: EF-administrationen osv. «Hvorfor ikke tage konsekvensen og afskaffe dansk som officielt sprog?» Hun foreslår at begynde med æ, ø, og å; det vil vække opmærksomhed, ikke mindst på Ærø.

Men allerede mere end 20 år tidligere havde den daværende formand for Dansk Sprognævn Poul Lindegård Hjorth, som bekendt en meget forsigtig og meget lærd mand, ifølge et stort opsat avisreferat udtalt: «Det danske sprog har altid været hårdt

trængt, men det er rigtigt, at der med de større internationale relationer i dag er en langt større fare for vort sprog end nogen sinde tidligere. (—). Vi udsættes hele tiden – og har været det gennem hele det 20. århundrede – for en kolossal påvirkning fra det engelske. Og det er en realistisk tanke, at al administration, undervisning og forretning om 20–30 år vil foregå på engelsk – simpelthen på grund af de større europæiske markedsdannelser.»

Om udtalelsen er korrekt citeret af journalisten er måske tvivlsomt. Men sikkert er det, at danske tolke *er* bekymrede for det forhold, at politikere og embedsmænd kan finde på ikke at betjene sig af deres modersmål, selv om der er tolkningsmuligheder. I Politiken 14/10 87 skriver en oversætter ved EF-ministerrådets danske afdeling i Bruxelles, Benny Adriansen:

«Gang på gang har mine oversætterkolleger og jeg selv oplevet, at danske ministre (eller ministerrepræsentanter) taler dansk skoleengelsk på officielle rådsmøder, ligesom det jævnligt forekommer, at Rådets danske oversættelsesafdeling bliver udsat for at skulle oversætte tekster fra ministeriet i København fra engelsk til dansk.» Adriansen fortsætter i et åbent brev til statsminister Poul Schlüter: «Det er ganske vist muligt, at dansk om et par menneskealdre er reduceret til et primitivt stammesprog, der kun tales og forstås i det kolde blæsende land højt mod nord, men er det en udvikling, en dansk regeringschef bør befordre?»

Det siger Schlüter naturligvis omgående nej til. Sprogspørgsmålet optager med andre ord politikere, journalister og sprogfolk, og det er min erfaring, at det også optager mange andre. Men der er ikke mange, der er klar over sprogets forankring i fælleskulturen og i den individuelle forestillingsverden. Sprogdebattens største problem er, at de fleste ikke ved, hvad et sprog er, hvad det afspejler, og hvad det griber ind i. Mange har et instrumentelt sprogsyn.

Engelsk som undervisningssprog

Ved overgangen til 1990'erne er brugen af engelsk som undervisningssprog taget op til drøftelse, bl.a. på foranledning af den

danske journalist, forfatter og samtidshistoriker Paul Hammerich, der i statsminister Poul Schlüters tænketank har bragt emnet frem. Paul Hammerich forestiller sig undervisning på dansk i nogle fag, undervisning på engelsk i andre fag. Tanken har vundet ikke ubetydelig tilslutning i mange kredse. En radikal udgave af den er i mere uformelle sammenhænge taget op til drøftelse på foranledning af forhenværende miljøminister Lone Dybkjær, der ønskede belyst konsekvenserne af brugen af engelsk allerede i børnehaver.

Journalisten Vibeke Sperling er på linie med de synspunkter, når hun i tidsskriftet «Den grimme Ælling», november 1989, skriver: «Danmark bør i 90'erne tage skridt til at gøre landet to-sproget. Og det er ikke det samme, som undervisningsministeren nu taler om, når han foreslår at engelskundervisningen skal starte på tidligere klassetrin. To-sprogethed betyder, at børnene skal gøres fortrolige med engelsk fra hjemmene og børnehaverne, og at fag som historie og fysik skal indlæres på engelsk på linie med dansk. Det kræver selvfølgelig også en ekstra indsats for det danske sprog.»

Det er ikke kun de skrivende lag i befolkningen, der huser sådanne opfattelser. Mange forældre har en fornemmelse af, at engelsk kan «fremtidssikre» deres børn, og mange skolefolk møder den opfattelse, at man ikke tidligt nok kan begynde med engelsk som fremmedsprog.

På Amtsgymnasiet i Rungsted har man siden 1990 haft undervisning på engelsk i hovedparten af fagene i en matematikerklasse, kaldet «englænderen». Forsøget er blevet fulgt af megen opmærksomhed, men tilgangen af elever ser ud til at være dalende.

Skolens rektor, Leo Bresson, betragter tosprogethed som en uomgængelig nødvendighed for danskerne, og han mener, at bølgen af internationalisering og åbningen af de europæiske grænser vil føre til, at danskerne må indstille sig på nødvendigheden af en funktionel beherskelse af både dansk og engelsk: «Hvis vi ikke vil være et reservat for «ædle vilde», må vi sætte de unge i stand til at arbejde i et forenet Europa uden hindringer fra vores side.» («First Class in English», i Dansk Pædagogisk Tidsskrift, 3, 1990).

Jeg har selv i en kronik i Politiken (2/2 1991) hævdet, at man gør sig overdrevne forestillinger om de sproglige konsekvenser af et nærmere europæisk samarbejde. Selv egentlige unionsdannelser på tværs af kulturelle og sproglige grænser er ikke så skæbnesvangre for sprogene, som mange tror. På trods af mange års unionsdannelse udkom dagbladet 'Pravda' på mere end 100 forskellige sprog; og ingen vil vel hævde, at styringen af denne union har været slap.

Man kan også erindre sig, at Norge i 434 år var underlagt dansk herredømme – på et tidspunkt, hvor man ikke havde udviklet et standardiseret nationalt skriftsprog. Og det sprog, der truede norsk, var nært beslægtet og skulle desto lettere kunne infiltrere det og gradvis bøje det mod sig.

Men det norske sprog lever stadig og bidrager til at styrke nationens adrenalinproduktion.

Som daglige brugssprog er nationalsprogene i Norden efter mit skøn foreløbig ikke truet. Men de er ved at tabe terræn inden for mange områder. Det har de nordiske sprognævn beskæftiget sig med i Kritiansund 1989, og bl.a. Ulf Teleman har fremlagt strategier og overvejelser af interesse for årets tema i Reykjavík.

Måske er der også kræfter på vej, der lægger afstand til den engelske påvirkning, selv i Danmark. Der er flere og flere tegn på, at en hel del danskere er ved at blive lettere irriterede over den ukritiske anvendelse af engelsk. Vi havde sidste sommer en sprogdebat i Danmark om, hvordan navnet på en stor, ny dansk bank skulle udtales. Den kom til at hedde Unibank. Danmarks Radio var naturligvis hurtigt fremme med oplysninger om fusionsdannelsen, og navnet blev snart udtalt «unibank», snart «junnibank». Mange bryder sig ikke om dobbeltformer og mener ikke at kunne leve med begge varianter. Den ene skal være forkert, den anden rigtig.

Danmarks Radios sprogkonsulenter anbefalede i den forvirrede overgangsperiode, at hvis DR skulle lægge en kurs, skulle man sige «unibank». *Uni* er en byggeklods i forvejen: 'universitet, universel, union' osv. Vi siger ikke «junniversitet» eller «junniversel». Desuden står udtalen «uni-» bedst til den danske udtale af sidsteleddet '-bank'. Hvorfor sige «junki-» på engelsk men 'bank' på dansk, med stød og det hele?

Nu viste det sig, at banken selv foretrak udtalen «junni-bank»; man trak en enhjørning ud af stalden; den fungerer som logo for banken, og på engelsk hedder sådan en 'unicorn'.

Og så kan «junni»-udtalen markere bankens internationale relationer. DR bøjede sig for bankens henstilling – og det var så enden på den historie.

Er det en kuriøs detalje, eller *er* den interessant?

Den kan i hvert fald bringe gemytterne i kog. Bankens direktør nægtede at medvirke i et radiointerview, fordi interviewereren sagde «unibank» og ikke ville sige andet. Han sagde «unibank» og vedblev at sige «unibank»!

Hvad ligger der bag? Ja der ligger det principielle spørgsmål, om et firma sådan skal bestemme, hvordan ordene i dansk skal udtales. Og så ligger problemstillingen dansk *contra* engelsk under overfladen. Tilhængere af udtalen «junni» kan mistænkes for at snobbe for det engelske og det internationale, modstandere kan klandres for at være provinsielle.

I hvert fald nogle danskere er begyndt at reagere negativt på erhvervsfolks brug af engelsk. Sympatien er måske på vej til at forskyde sig til fordel for dem, der laver sjov med det. En vognmand har kaldt sine langdistancebusser for 'gråhund', en musikergruppe har kaldt sig The Lejrbål's, og ikke så få kastede i nogle år syrlige blikke på *s*-et i Illum's. Det gamle eksklusive danske stormagasin havde vel i forventning om en PR-effekt forsynet sig med et apostrof-*s*, men måtte efter nogle år krybe til korset og slette *s*-et igen. 'Illum' hed det, og 'Illum' hedder det.

En tilkendegivelse

Min egen holdning til planerne om at gøre danskerne tosprogede fra børnehaveklasserne er et rungende: Drop it!

Projektet er tilmed umuligt at gennemføre med det personale, der i den næste menneskealder vil være beskæftiget dér, og lige præcis på det område kan man ikke kompensere ved brug af nok så avanceret audiovisuelt udstyr. Selv entusiastiske og principielt veluddannede gymnasielærere har vanskeligheder, og de bliver næppe mindre for børnehavepædagogen. Resultatet kan blive, at børnene lærer et usikkert og fejlfyldt engelsk – uden at ane det.

Man kunne nu tænke sig dem, der ikke giver op, selv om programmet ikke kan realiseres så godt, som det var ønskeligt. Hvis man følger dem, kan danskerne i de kommende generationer blive udstyret med et dårligt engelsk, som det er svært at lægge fra sig og udbygge. Samtidig kan der bringes forstyrrelse i sprog- og begrebsudviklingen på det modersmål, der ved skolestarten er i stærk vækst. Resultatet bliver en ugunstig udvikling på begge sprog, en udvikling som kun de kvikkeste vil kunne reparere på senere.

Hvis man vil fremme beherskelsen af engelsk, bør man i stedet intensivere engelskundervisningen på forskellig måde, lade elever og lærere få lejlighed til at opholde sig i engelsktalende lande. Men det er en dårlig ide at gøre engelsk til undervisningssprog i nogle fag fra skolestarten. Det giver – ud over de problemer, jeg tidligere har tangeret – store terminologiske problemer, al den stund fagene ofte har flydende grænser og betjener sig af hinandens begreber. Det er i forvejen noget af en opgave at få eleverne til at forstå sammenhængen mellem deres fag. Hvis de nu undervejs oven i købet skal overskride en sproggrænse, bliver problemerne endnu større.

Dertil kommer, at skolebegyndere ikke kan klare at udvikle et sæt af associationer til to sprog i en periode, hvor deres ordforråd vokser meget hurtigt, og hvor de skal foretage det store spring, det er at nå til forståelse af skriftsprogets mysterier.

Det er ikke noget luksusproblem. Jeg er bange for, at børn kan blive hæmmede i deres kreativitet, hvis de fx i orienteringsfagene skal undervises på udenlandsk og ellers på dansk. Vi skal huske, at sproget er så meget andet end ordenes kernebetydning. Hver gang der kommer skred i vores bevidsthedsliv, udnytter vi hele deres rodnet.

Kun få forlader i dag grundskolen med et fuldt funktionsdueligt modersmål. Mange er resten af deres liv usikre, når de skal udtrykke sig mundtligt i formelle sammenhænge, og når de skal skrive. Disse elever er blevet undervist på dansk hele deres skoletid. De bliver ladet i stikken, hvis skolesproget snart er engelsk, snart dansk.

Dansk produktudvikling

Det danske sprog er – ligesom de øvrige nordiske sprog – produktudviklet gennem historien til præcis at dække udtryksbehovene, der hvor det tales. Sproget rummer netop de begreber og relationer, man på vore breddegrader har haft brug for. Det gør det anderledes end alle andre sprog, der repræsenterer andre omverdensstruktureringer, andre måder at inddele verden på. De nationale sprog er ikke blot bærere af en lokalkultur, de er udtryksmæssigt 'second to none'!

Den største fare for det danske sprog er – danskerne. De har haft deres eget sprog så længe, at de ikke er klar over, hvad det indebærer. På den baggrund er det godt at blive kaldt til nordisk sprog møde en gang om året.